

بِسْمِ اللَّهِ الرَّؤُوفِ الرَّحِيمِ

آفرینش انسان

استاد : دکتر محمود رضا قاسمی

❖ مقده

درباره ی پیدایش انسان دو نظریه ای که از بقیه ی نظریه های موجود بیشتر مطرح هستند دو نظریه ی خلقت و تکامل هستند که جدال بین دین و علم بر سر پیدایش انسان هستند که در ادامه به تعریف این دو نظریه می پردازیم :

۱- نظریه خلقت

۲- نظریه تکامل

❖ نظریه خلقت

داستان آفرینش در اسلام به صورتی پراکنده میان آیات متعدد قرآنی مطرح گردیده است. خطوط اصلی داستان شباهت‌های زیادی با نسخه معادل یهودی/ مسیحی آن دارد.

در نسخه یهودی خدا که از او با نام شخصی‌اش، یهوه، یاد می‌شود نخستین انسان را از خاک می‌آفریند و در باغ عدن جای می‌دهد و از نفس خویش در انسان می‌دمد و در نتیجه آن انسان نَفِش (נֶפֶשׁ) به معنی یک موجود زنده می‌شود. انسان نفش را با تمام مخلوقات تقسیم می‌کند. انسان حیوانات را نامگذاری می‌کند که نشانگر قدرت او در محدوده خلقت است.

بر اساس قرآن خدا انسان را از گل آفرید. نخستین انسان آدم نام داشت و در بهشت زندگی می کرد. خدا نام تمام موجودات را به او می آموزد و فرمان می دهد تا تمامی موجودات به او سجده کنند. به جز ابلیس که از جنیان بود، همه به آدم سجده کردند خدا به آدم و همسرش حوا دستور می دهد که در باغ بهشت به جز از میوه درخت ممنوعه می توانند از سایر میوه ها و غذاها استفاده کنند. ابلیس آن ها را به نافرمانی از خدا فرامی خواند و آن ها میوه درخت ممنوعه را می خوردند. وقتی خدا از نافرمانی آن ها آگاه می شود، آن ها را از باغ بهشت اخراج کرده و به زمین می فرستد.

قرآن در آیاتی از خلقت انسان سخن گفته است. در این آیات در برخی انسان را از خاک یا گل پخته و در بعضی از گل خشکیده. گاهی نیز از منی و آب لجن و نطفه می داند و خلقت انسان به عنوان بهترین مخلوق خدا عنوان شده است.

❖ نظریه تکامل

نظریه تکامل از دیر زمان به صورت های مختلفی در تاریخ علم مطرح بوده است ولی در قرن نوزدهم میلادی با ظهور لامارک و داروین بحث در باره این مسأله اوج گرفت.

طرفداران تکامل در ابتدا به دو دسته تقسیم می شوند:

الف: کسانی که تکامل را بر تمام موجودات حتی ماده و انرژی عمومیت می دهند.

ب: کسانی که آن را مربوط به موجودات زنده و آلی (گیاه و حیوان) می دانند.

و دانشمندان دسته اول به دو بخش تقسیم می شوند:

۱- کسانی که می گویند: نیروئی که منشأ پیدایش مراحل تکامل در موجودات بوده، مافوق طبیعت و برتر از همه چیز است.

۲- کسانی که می گویند: هر چه هست و نیست در نهاد ماده نهفته است.

دانشمندان هر دو گروه برای اثبات عقیده خود مطالب فراوانی نوشته اند و جنگ ها و نزاع های زیادی در محافل علمی بر سر این مسأله در گرفته است، تشدید این جنگها از زمانی شد که لامارک (دانشمند جانور شناس معروف فرانسوی که در اواخر قرن ۱۸ و اوائل قرن ۱۹ می زیست) و سپس داروین دانشمند جانورشناس انگلیسی که در قرن نوزدهم می زیست نظرات خود را در زمینه تکامل انواع با دلایل تازه ای عرضه کرد. ولی در محافل علوم طبیعی امروز شک نیست که اکثریت دانشمندان طرفدار فریضه تکاملند. به آسانی می توان استدلالات آنها را در سه قسمت خلاصه کرد:

- نخست دلائلی است که از دیرین شناسی و به اصطلاح مطالعه روی فسیلها، یعنی اسکلت های متحجر شده موجودات زنده گذشته، آورده اند آنها معتقدند مطالعات طبقات مختلف زمین نشان می دهد که موجودات زنده، از صورتهای ساده تر به صورتهای کاملتر و پیچیده تر تغییر شکل داده اند. تنها راهی که اختلاف و تفاوت فسیلها را می توان با آن تفسیر کرد، همین فرضیه تکامل است.

- دلیل دیگر قرائنی است که از «تشریح مقایسه ای» جمع آوری کرده اند، آنها طی بحثهای مفصل و طولانی می گویند هنگامی که استخوان بندی حیوانات مختلف را تشریح کرده، با هم مقایسه کنیم شباهت زیادی در آنها می بینیم که نشان می دهد از یک اصل گرفته شده اند.

- بالاخره سومین دلیل آنها قرائنی است که از «جنین شناسی» بدست آورده اند و معتقدند اگر حیوانات را در حالت جنینی که هنوز تکامل لازم را نیافته اند در کنار هم بگذاریم خواهیم دید که جنینها قبل از تکامل در شکم مادر، یا در درون تخم تا چه اندازه با هم شباهت دارند، این نیز تأیید می کند که همه آنها در آغاز از یک اصل گرفته شده اند.

آفرینش انسان از دیدگاه قرآن

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلْصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ (28)
فَإِذَا سَوَّيْتَهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (29)

إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ طِينٍ (٧١) فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُّوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ (٧٢)

بقرة 30

وإذ قال ربك للملائكة إني جاعل في الأرض خليفة ۖ قالوا أتجعل فيها من يفسد فيها ويسفك الدماء ونحن نسبح بحمدك ونقدس لك ۖ قال إني أعلم ما لا تعلمون (30)

قال 'كذلك قال ربك هو علي هين وقد خلقتك من قبل ولم تك شيئا (9)

أولا يذكر الإنسان أنا خلقناه من قبل ولم يك شيئا (67)

بسم الله الرحمن الرحيم هل أتى على الإنسان حين من الدهر لم يكن شيئا مذكورا (1)

نخل 4

خلق الإنسان من نطفة فإذا هو خصيم مبين (4)

انواع نظریات در باب آفرینش انسان

❖ نظریه ثبات انواع

❖ نظریه تحول انواع

➤ شواهد

الف) عبور از سادگی به پیچیدگی

ب) رابطه خویشاوندی موجودات زنده

ج) مطالعات مربوط به جنین‌شناسی

❖ اصول داروینسم

1. اصل تنازع بقا
2. اصل انتخاب طبیعی یا بقای اصلح
3. اصل قانون وراثت
4. قانون سازش با محیط

❖ نارسایی های فرضیه داروینسم

1. نقض تنازع بقا
2. فرضیه داروین
3. عدم تطابق بعضی فسیل های کشف شده
4. عجز در تفسیر بعضی حقایق

❖ نظریه تکامل

تکامل انواع یا ترانسفورمیسم به دیدگاهی در باب چگونگی پدیداری موجودات زیستی گفته میشود که به اشتقاق گونه‌ها از اصول مشترک باور دارد؛ به گونه‌ای که همه موجودات زنده در سیر قهقرایی تاریخی به موجودات زنده ابتدایی میرسد.

در پاسخ به سؤال از چگونگی این دگرگونی، المارک معتقد به توارث صفات اکتسابی بود. تبیین داروین متضمن مفهوم انتخاب طبیعی بود.

❖ سازگاری

برخی دیگر از علما بر این باورند که این نظریه می‌تواند با مبانی قرآن سازگار باشد. به این ترتیب آیات قرآن را به دو دسته تقسیم می‌کنند:

۱- آیات سازگار ۲- آیات به ظاهر ناسازگار

در ادامه به بحث در مورد استدلال برخی اندیشمندان اسلامی در باب سازگاری نظریه تکامل با قرآن می‌پردازیم:

برخی معتقدند که رویکرد کلی قرآن نه بیان جزئی، بلکه اشاره کلی و بیان سیطره خداوند به امور است:

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يَغْشَى اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ مَسْخَرَاتٌ بِأَمْرِ ۖ لَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ ۚ
تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ

به یقین پروردگار شما خداست که آسمان ها و زمین را در شش روز آفرید، سپس بر تخت چیره و مسلط شد، شب را در حالی که همواره با شتاب روز را می جوید بر روز می پوشاند، و خورشید و ماه و ستارگان را که مُسَخَّر فرمان اویند [پدید آورد]؛ آگاه باشید که آفریدن و فرمان [نافذ نسبت به همه موجودات] مخصوص اوست؛ همیشه سودمند و با برکت است، پروردگار عالمیان.

در بیان سازگاری این آیه با نظریه تکامل به این مفهوم استناد می‌شود که در قرآن «روز» به معنایی غیر از ۲۴ ساعت نیز به کار رفته است:

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۖ وَإِنْ يَوْمًا

وَعَلَّادُ تَوْشِيْبِكْ عَكْبَأُ لَفْعَوا سَنَةً كَنَمِمَا حَالِي تَكْعَدُوهُنَّ از وعده اش تخلف نمی کند؛ و همانا یک روز نزد پروردگارت مانند هزار سال از سال هایی است که شما می شمارید.

به این ترتیب همین آیه نیز می‌تواند دال بر آفرینش تدریجی انسان باشد.

برای نشان دادن سازگاری تعبیر قرآنی «خلق از خاک» با نظریه تکامل، به نظر برخی پژوهشگران اسلامی مراجعه می‌شود که معتقدند «خلق کردن» فعلی‌ست که می‌تواند به یکباره صورت نپذیرد و تدریجی باشد:

قال له صاحبه وهو يحاوره أكفرت بالذي خلقك من تراب ثم من نطفة
ثم سواك رجلا

رفیقش در حالی که با او گفتگو می‌کرد به او گفت: آیا به آنکه تو را از خاک سپس از نطفه آفرید، آن گاه تو را به صورت مردی درست و نیکو درآورد، کافر شده‌ای؟

هو الذي خلقكم من تراب ثم من نطفة ثم من علقه ثم
يخرجكم طفلا ثم لتبلغوا أشدكم ثم لتكونوا شيو^{خا} ً
ومنكم من يتوفى^{صلى} من قبل^{صلى} ولتبلغوا^{صلى} أجلا^{صلى} مسمى^{صلى}
ویرا^{صلى} وکم^{صلى} خود^{صلى} وقیل^{صلى} آن^{صلى} گاه پیر و سالخورده شوید، و برخی از شما پیش از رسیدن به این مراحل قبض روح می‌شوید، و [برخی
زنده می‌مانید] تا به آن مدتی که معین و مقرر است برسید، و برای اینکه شما [درباره حق] تعقل کنید.

❖ ناسازگاری

بیشتر مفسران قرآن مدعای نظریهٔ تکامل را با گزارش قرآن از آفرینش نخستین انسان ناسازگار میدانند. اینان معتقدند آفرینش انسان مستقل و مستقیم از خاک است و این صریح قرآن است. علامه طباطبایی از صاحبان این عقیده است.

➤ نقد علامه طباطبایی بر نظریه تکامل

به طور کلی اشارات ایشان به سه بخش تقسیم می‌گردد:

اول: آنکه بحث تکامل گرایی ارتباطی به مادی‌گرایی یا الهی‌گرایی ندارد. چرا که اگر هم قائل به نظریه تکامل باشیم، باز هم آن جاندار اولیه مخلوق خدای سبحان است. و اگر این چنین نباشد، چرا باید اصلاً تکاملی باشد، یا چنین موجود با فهم و درکی چون انسان از تقسیم و پیوست سلول‌ها پدید آید؟

دوم: عدم پذیرفته بودن این نظریه نزد اهل علم و بحث حلقه مفقوده بین انسان و میمون

سوم: با فرض پیدا شدن حلقه گمشده، اثباتی بر امر تکامل تدریجی انسان نیست، بلکه هنوز پیدایش دفعتاً موجودات به اذن خدا از دایره امکان خارج نیست.

و همچنین در تضاد با صریح آیات قرآن است:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا
اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا

ای مردم! از [مخالفت با فرمان های] پروردگارتان بپرهیزید، آنکه شما را از یک تن آفرید و جفتش را [نیز] از [جنس] او پدید آورد و از آن دو تن، مردان و زنان بسیاری را پراکنده و منتشر ساخت. و از خدایی که به نام او از یکدیگر درخواست می کنید، پروا کنید و از [قطع رابطه با] خویشاوندان بپرهیزید. یقیناً خدا همواره بر شما حافظ و نگهبان است.
(سوره نساء آیه ۱)

منابع

- سایت رسمی حوزه
- ویکی پدیا
- Wikifeqh.ir
- قرآن و نظریه تکامل فرگشت
- ارزیابی نظریه پروفیسور جیمز کالرک بر پایه دیدگاه علامه طباطبائی و آیت الله جوادی آملی
- نور ملکوتی قرآن اثر حسینی طهرانی

گرد آورندگان:

سینا سلمانی - پارسا قاسمی - امیر سبحان خانیکی - نیما فتحی - امیر محمد احسان دار

باتشکر از حسن توجه شما 😊